

УДК792.54Донець-Тессейр(477)"19"

Давлатова Тамара Ілхомжонівна
аспірант Київського університету
ім. Бориса Грінченка
ORCID id 0000-0002-0306-0274
tamaradavlatova@gmail.com

ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ МАРІЇ ДОНЕЦЬ-ТЕССЕЙР (за архівними матеріалами)

Мета статті полягає у висвітленні педагогічної діяльності відомого вокального педагога М. Донець-Тессейр на основі аналізу архівних матеріалів з фондів архівних установ України. **Методологія** дослідження полягає у застосуванні методів джерелознавчого, біографічного, аналітико-дескриптивного, ретроспективного, методу систематизації. Зазначені методи дають можливість розкрити особливості педагогічної діяльності М. Донець-Тессейр. **Наукова новизна** полягає у висвітленні її педагогічної діяльності на основі архівних матеріалів з особового фонду, який зберігається у Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України. Використані архівні матеріали представлені рукописами М. Донець-Тессейр, які вперше вводяться в науковий обіг. Ці документи розкривають її наукову та практичну діяльність у сфері вокального мистецтва. **Висновки.** М. Донець-Тессейр створила власну вокальну школу на основі набутого практичного досвіду, аналізу та вдосконаленню педагогічних принципів відомих викладачів О. Мишуги та В. Ванцо, а також творчого переосмислення педагогічного досвіду сучасних вокальних педагогів. Свої педагогічні здобутки вона поширювала в науковому середовищі завдяки виступам на конференціях, проводячи відкриті заняття зі студентами та укладаючи збірники вправ та методичних рекомендацій для розвитку голосу, які на сьогодні є рідкісними виданнями.

Ключові слова: педагогічна діяльність М. Донець-Тессейр, вокальне мистецтво, українське оперне мистецтво, архівні матеріали.

Давлатова Тамара Ілхомжонівна, аспірант Київського університету ім. Бориса Грінченка

Педагогическая деятельность Марии Донец-Тессейр (по архивным материалам)

Цель статьи заключается в освещении педагогической деятельности известного вокального педагога М. Донец-Тессейр на основе анализа архивных материалов из фондов архивных учреждений Украины. **Методология** исследования заключается в применении методов источниковедческого, биографического, аналитико-дескриптивного, ретроспективного, метода систематизации. Указанные методы позволяют раскрыть особенности педагогической деятельности М. Донец-Тессейр. **Научная новизна** заключается в освещении её педагогической деятельности на основе архивных материалов из личного фонда, который хранится в Центральном государственном архиве-музее литературы и искусства Украины. Исползованные архивные материалы представлены рукописями М. Донец-Тессейр, которые впервые вводятся в научный обиход. Эти документы раскрывают её научную и практическую деятельность в сфере вокального искусства. **Выводы.** М. Донец-Тессейр создала собственную вокальную школу на основе приобретенного практического опыта, анализа и совершенствования педагогических принципов известных преподавателей А. Мишуги и В. Ванцо, а также творческого переосмысления педагогического опыта современных вокальных педагогов. Свои педагогические достижения она распространяла в научной среде благодаря выступлениям на конференциях, проводя открытые занятия со студентами и составляя сборники упражнений и методических рекомендаций для развития голоса, которые сегодня являются редкими изданиями.

Ключевые слова: педагогическая деятельность М. Донец-Тессейр, вокальное искусство, украинское оперное искусство, архивные материалы.

Davlatova Tamara, Postgraduate student, Kyiv Boris Grinchenko's University

Pedagogical activities of Maria Donets-Tesseyr (Archival Materials)

The purpose of the article is to highlight the pedagogical activity of the famous vocal teacher M. Donets-Tesseyr by an analysis of archival materials from the archival institutions of Ukraine. The **methodology** of the research consists in applying methods of source study, biographical, analytical-descriptive, retrospective, the technique of systematization. These methods make it possible to reveal the features of the pedagogical activity of M. Donets-Tesseyr. **Scientific novelty** consists in highlighting its educational activity by archival materials from a personal fund, which is stored in the Central State Archive-Museum of Literature and Art of Ukraine. The archival materials used are represented by M. Donets-Tesseyr manuscripts, which are first introduced into scientific use. These documents reveal her scientific and practical activities in the field of vocal art. **Conclusions.** M. Donets-Tesseyr created the own vocal school by the acquired practical experience, analysis and improvement of the pedagogical principles of the well-known teachers O. Mishuga and V. Vanzo, as well as the creative rethinking of the educational experience of modern vocal pedagogues. She disseminated her pedagogical achievements in the scientific community thanks to speeches at conferences, conduct-

ing open classes with students and compiling collections of exercises and methodological recommendations for the development of the voice, which are now rare editions.

Key words: the pedagogical activity of M. Donets-Tesseyr, vocal art, Ukrainian opera art, archival materials.

Актуальність теми дослідження. Марія Едуардівна Донець-Тессейр – видатна українська оперна співачка, відомий вокальний педагог, яка стала фундатором українського оперного мистецтва. М. Донець-Тессейр народилась в родині шанувальників музичного мистецтва. Тессейри часто влаштовували музичні вечори. В цій творчій атмосфері формувався талант майбутньої оперної співачки. Розвитком її музичних здібностей спочатку опікувався батько, а згодом вона продовжила музичні заняття в Інституті шляхетних дівчат та Музично-драматичній школі, директором якої був М. Лисенко [1].

Прагнучи зв'язати свою долю з вокальним мистецтвом, М. Донець-Тессейр почала професійні заняття з відомим українським співаком О. Мишугою, який відіграв значну роль у формуванні її і як оперної співачки, і як майбутнього педагога оперного вокалу [9]. Намагаючись оволодіти різними вокальними методиками, вона продовжила навчання у віденського вокального педагога, професора Форстена, а потім в Італії у професора Ванцо [9]. Саме в Італії відбувся її перший дебют на оперній сцені [3]. Свою подальшу виконавську діяльність М. Донець-Тессейр пов'язала з Київським оперним театром, де вона працювала загалом з 1915 по 1939 роки і виконала понад 30 оперних партій [3].

Виходячи із свого власного виконавського досвіду, М. Донець-Тессейр наголошувала на тому, що всі технічні можливості співацького голосу повинні бути підпорядковані розкриттю образного змісту оперної партії: "Мистецтво співу – одне з найскладніших видів мистецтва. Співак, озброєний повним арсеналом художньої майстерності, який опанував усі прийоми вокально-виконавської техніки, спроможний виконати складні ідейно-художні задачі" [5, 24]. Розвиваючи свою думку про особливості оперного виконавського мистецтва, співачка висловила власне переконання щодо виховання загальної культури оперного співака: "Насамперед слід сказати, що наявність гарного співацького голосу як природного таланту при відсутності музичної і загальнокультурної підготовки не може бути підставою для того, щоб стати співаком-артистом, гідним виступати на оперній сцені і концертній естраді" [5, 1].

Актуальність статті полягає у висвітленні процесу формування і розвитку української вокальної школи через особливості педагогічної діяльності М. Донець-Тессейр у період її роботи у Київській державній консерваторії. У даній статті розглянуто деякі особливості педагогічної діяльності М. Донець-Тессейр, зокрема формування професійних якостей вокаліста, таких як: розвиток голосового апарату, вокального слуху, співацького дихання, відчуття резонаторів.

Аналіз досліджень і публікацій. Педагогічна діяльність М. Донець-Тессейр досліджувалася у працях В. Вотріної [1], Л. Дмитрієва [3], та Т. Михайлової [4]. Зокрема, В. Вотріна у своїй роботі надає стислі відомості про життєвий і творчий шлях М. Донець-Тессейр, а також представляє загальну характеристику її вокально-педагогічної діяльності [1]. Л. Дмитрієв у своїй монографії висвітлює деякі подробиці біографії М. Донець-Тессейр, її навчання за кордоном, а також приводить загальний аналіз занять М. Донець-Тессейр в класі академічного вокалу [3]. Т. Михайлова у хронологічному огляді серед чисельної плеяди вокальних педагогів згадує ім'я М. Донець-Тессейр як видатної співачки та вокального педагога. Автор надає короткі біографічні відомості, а також цитує фрагменти науково-методичних записок Марії Донець-Тессейр [4].

Проте цілісного аналізу педагогічної діяльності М. Донець-Тессейр на сьогодні не існує. Основним джерелом відомостей про її педагогічну діяльність стали матеріали і документи Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтв України, де зберігається Особовий фонд Марії Донець-Тессейр [5; 6; 7; 8; 9].

Мета дослідження полягає в аналізі педагогічної діяльності відомого вокального педагога М. Донець-Тессейр. Звідси постає завдання охарактеризувати її педагогічну діяльність, спираючись на малознані факти архівних матеріалів, які зберігаються у фонді Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України.

Виклад основного матеріалу. Вокально-педагогічна діяльність М. Донець-Тессейр почалася у Київській консерваторії у 1935 році і тривала до кінця життя [2]. На кафедрі сольного співу Київської консерваторії вона за власним методом виховала плеяду талановитих співачок, серед яких Є. Мірошниченко, І. Масленнікова, М. Звездіна, Г. Деомидова, Т. Петрова, Н. Куделя, В. Вотріна, М. Міщенко, А. Савченко, М. Малій, Р. Науменко та багато інших. Деякі учениці по закінченню консерваторії зразу ж розпочали вокально-педагогічну діяльність, зокрема, М. Єгоричева, Н. Макарова, Р. Зінич, М. Лепихова, Г. Блажко та ін. Вони у навчальному процесі втілювали творчі та педагогічні принципи виконавської школи М. Донець-Тессейр.

Майже всі її учениці стали відомими оперними виконавицями, знаними не тільки в Україні, а й далеко за її межами. М. Донець-Тессейр для своїх вихованок була не тільки викладачем вокалу, а й Вчителем з великої літери: протягом свого життя вона постійно сліdkувала за творчими досягненнями своїх учениць, підтримуючи і допомагаючи їм у виконавській діяльності.

М. Донець-Тессейр розпочала свою педагогічну діяльність в консерваторії, маючи методичні знання, педагогічний досвід та власні погляди щодо викладання співу. Ці знання ґрунтувались на багаторічному досвіді роботи на оперній сцені, вивченні методичної літератури, спілкуванні з відомими співаками та педагогами: "Я завжди цікавилася науковими працями і книгами, що мають відношення до голосу і його виховання. Знала, що після сцени на мене чекає педагогічна діяльність. Де б я не знаходилася, завжди намагалася якнайбільше дізнатися про голосовий апарат і його функціонування" [1, 31].

Одна з відомих учениць М. Донець-Тессейр В. Вотріна у своїй монографії, присвяченій педагогічній діяльності свого вокального педагога, приводить спогади М. Донець-Тессейр стосовно її роботи над собою як викладачем: "У мене зібрана велика література з цього питання, зроблені копії таблиць, які ілюструють будову і роботу голосового апарату. На мій погляд, педагог має не тільки чути, але немовби бачити очима, що робиться в голосовому апараті учня. Я своїм учням навіть кажу, щоб старалися чітко уявляти собі, що робиться в їхньому голосовому апараті і вважаю, що для педагога обов'язкові не тільки практична робота, гарний слух, вірна інтуїція, але і чітка уява про те, як працює голосовий апарат учня при тому, або іншому звучанні. Тоді легко зрозуміти, що треба зробити для зміни звуку у необхідному напрямку" [1, 31].

М. Донець-Тессейр все своє життя наполегливо вивчала особливості голосового апарату та механізму звукоутворення, оскільки вважала: "Тільки знання роблять роботу педагога не інтуїтивною, а свідомою. Розвитку свідомого відношення до роботи голосового апарату приділяю велику увагу у роботі з учнями" [1, 31]. Особливе значення М. Донець-Тессейр приділяла першим заняттям зі студентками, які вважала базовими для подальшого розвитку їх голосового апарату: "Мій перший урок я починаю з пояснення у загальних рисах, за допомогою анатомії, утворення звуку. Вважаю необхідним, щоб учень відтворював звук свідомо віддаючи собі звіт, де, як і чому він утворюється" [7, 2].

Значний вплив на становлення М. Донець-Тессейр, як вокального педагога справив О. Мишуга. У спогадах про свого вчителя М. Донець-Тессейр із вдячністю і душевною теплотою згадує, що вона йому "зобов'язана всім своїм життям, своїм становищем. Власне те, що [...] потрапила на сцену, а тепер передаю свої знання молоді в Київській консерваторії – його заслуга. Він навчив мене любити мистецтво, розуміти красу музики, красу людської душі" [8, 1].

Авторитет О. Мишуги як викладача і особистості був настільки значним, що коли він поїхав до Варшави, М. Донець-Тессейр послідувала за ним, не бажаючи навчатися в інших, оскільки на її думку "студента, що хоч трохи навчався в класі Мишуги, інші педагоги не задовольняли" [8, 2].

Вокально-педагогічні принципи М. Донець-Тессейр формувалися поступово. Вона розробляла спеціальні вокальні вправи для сопрано, укладала збірки вокальних вправ, залучаючи туди не тільки власні вправи, а також фрагменти з оперних партій та вокалізів різних композиторів: "М. Е. Тессейр продумано і систематизовано працює над розвитком техніки у легких голосів, досягаючи в цьому блискучих результатів. Вона знає величезну кількість цікавих та корисних для розв'язання того або іншого завдання вправ і творів найрізноманітніших стилів і охоче ділиться своїм багатим досвідом" [4, 74]. Сама М. Донець-Тессейр наголошувала на тому, що "правильне формування голосу співака передбачає уміння вільно оперувати вокально-виразними та дикційними засобами, підпорядковуючи їх основному виконавському завданню – розкриттю ідейно-емоційного змісту музичних, а в інших випадках і сценічних художніх образів" [5, 2].

Зі своїми вокально-педагогічними принципами М. Донець-Тессейр знайомила інших вокальних педагогів на наукових конференціях різного рівня та проводячи відкриті заняття зі студентами. Так, її колеги-викладачі наголошували: "Професор М. Е. Донець-Тессейр проводить велику наукову роботу. Вона упорядкувала кілька збірників вправ для розвитку рухливості у легких голосів; ці збірники після видання знайшли широке застосування у практиці багатьох педагогів. Нею підготовано також кілька систематизованих збірок педагогічного репертуару" [4, 74].

Т. Михайлова у хронологічному огляді "Виховання співаків у Київській консерваторії" зазначає, що "Марія Едуардівна часто дає відкриті уроки, виступає з доповідями і показами учнів на вокальних конференціях і охоче приходить на допомогу всім, хто звертається до неї з тих або інших методичних питань. Вона активний учасник різних комісій і засідань, глибоко поважний член вокальної кафедри Київської консерваторії, самовідданий і палкий вихователь молодих співаків" [4, 74].

М. Донець-Тессейр була дуже вимогливою до себе, як до викладача вокалу. Вона вважала, що відповідальність за правильне звукоутворення несе викладач, підкріплюючи цю думку висловом Д. Аспелунда: "Координує все це слух педагога та поступово виховуваний слух студента" [7, 6].

Як вокальний педагог М. Донець-Тессейр вважала, що для професійного співу важливим є правильне співацьке дихання, яке є тим основним фундаментом, на якому ґрунтується усе подальше навчання оперного співу: "У співі дихання є основним моментом. Оволодіти співацьким диханням дуже складно. Правильне дихання міститься передусім в його економічності, що характеризується певним дозуванням: об'ємом, компактністю та інтенсивністю" [5, 4].

М. Донець-Тессейр ставила значні вимоги до студентів. Вона вважала, що дуже важливо розвинути у студента слуховий самоконтроль для того, щоб чути та відчувати як виправити помилку її вимоги в цьому збігалися з вимогами О. Мишуги: "При навчанні співу треба звернути особливу увагу на розвиток в учнів правильного вокального слуху, для чого необхідно якомога частіше показувати їм гарні приклади" [6, 1]. У своєму методичному нарисі М. Донець-Тессейр на підтвердження необхідності розвитку вокального слуху приводить також спогади М. Глинки, який згадував, "... що хоч слух [...] був відмінний, у перші місяці, від незвички слухати себе, [...] співав невірною" [5, 4]. Ця думка ще раз підтверджує, що розвинутий вокальний слух дає можливість відрізнити правильний звук від неправильного.

Далеко не останню роль в процесі звукоутворення відіграють резонатори, на чому М. Донець-Тессейр наголошувала вже з перших занять. Студент повинен мати уявлення про резонатори та відчуття спрямування в них звуку. Резонатори приймають участь у звукоутворенні, але координуються в залежності від висоти звуку: "З перших уроків учень повинен засвоїти роль, яку відіграють у співі співацькі резонатори. Значення їх міститься в тому, що вони посилюють ті або інші обертони, які проводжують основне звучання голосу, і тим самим сприяють виявленню тембру" [5, 6].

Результатом педагогічної діяльності М. Донець-Тессейр стало виховання видатних виконавиць і створення власної вокальної школи, традиції якої втілюють у своїй роботі кілька поколінь її учениць.

Наукова новизна статті полягає у висвітленні педагогічної діяльності М. Донець-Тессейр на основі архівних матеріалів з особового фонду, який зберігається у Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України. Використані архівні матеріали представлені рукописами М. Донець-Тессейр, зокрема її доповіддю на Республіканській конференції 1949 року, автобіографією, укладеною в період 1954-1957 років, методичними рекомендаціями щодо виховання сопрано, заснованих на власному досвіді автора, а також конспекти з робіт відомих вокальних педагогів. Ці архівні документи вперше вводяться в науковий обіг.

Висновки. М. Донець-Тессейр у педагогічній діяльності сформувала власну методику викладання академічного співу для високого жіночого голосу. Головними принципами її методики були: підпорядкування технічних можливостей голосу образному змісту твору; артистичність; володіння всіма технічними засобами вокалу. Вона впроваджувала чисельні вокальні вправи та методичні рекомендації, ґрунтуючись на набутому практичному досвіді. Особливостями вокально-педагогічної діяльності М. Донець-Тессейр було те, що вона, по-перше, узагальнила і вдосконалила педагогічні здобутки М. Мишуги та В. Ванцо, а по-друге, створила власну вокальну школу, яка стала основою подальшого для розвитку української національної вокальної школи.

Література

1. Вотріна В. Мистецтво співу і вокальна методика М. Е. Донець-Тессейр. Київ: НМАУ, 2001. 272 с.
2. Гнидь Б. Виконавські школи України. Київ: НМАУ, 2002. 95 с.
3. Дмитриев Л. В классе профессора М. Э. Донец-Тессейр. Москва: Музыка, 1974. 64 с.
4. Михайлова Т. Виховання співаків у Київській консерваторії: Хронологічний огляд з 1863 по 1963 рік. Київ: Музична Україна, 1970. 128 с.
5. Центральный державный архив-музей литературы и искусства Украины, м. Київ Ф. 122 Особовий фонд Донець-Тессейр М. Е. 1842–1969 рр. Оп. 1. Спр. 1. Досвід виховання сопрано і колоратурного сопрано. Методичний нарис. 2 примірники (укр. і рос. мовами), 49 арк.
6. Центральный державный архив-музей литературы и искусства Украины, м. Київ Ф. 122 Особовий фонд Донець-Тессейр М. Е. 1842–1969 рр. Оп. 1. Спр. 29. Виписки із робіт О. П. Мишуги, доповідей С. О. Павлюченка та П. В. Голубева, дисертації М. І. Єгоричевої та ін. на тему: "Вокально-педагогічний процес", 6 арк.
7. Центральный державный архив-музей литературы и искусства Украины, м. Київ Ф. 122 Особовий фонд Донець-Тессейр М. Е. 1842–1969 рр. Оп. 1. Спр. 30. Мой метод работы с учащимися-вокалистами на первой стадии обучения, 20 арк.
8. Центральный державный архив-музей литературы и искусства Украины, м. Київ Ф. 122 Особовий фонд Донець-Тессейр М. Е. 1842–1969 рр. Оп. 1. Спр. 36. "Завжди живий". Спогади про О. П. Мишугу, 3 арк.
9. Центральный державный архив-музей литературы и искусства Украины, м. Київ Ф. 122 Особовий фонд Донець-Тессейр М. Е. 1842–1969 рр. Оп. 1. Спр. 258. Автобіографія, 7 арк.

References

1. Votrina, V. (2001). Art of singing and vocal technique M. E. Donets-Tesseyar. Kyiv: NMAU [in Ukrainian].
2. Gnyd, B. (2002). Performing Schools of Ukraine. Kyiv: NMAU [in Ukrainian].
3. Dmitriyev, (1974). In the class of professor M. E. Donets-Tessayr. Moscow: Muzyka [in Russian].
4. Mykhaylova, T. (1970) Education of singers at the Kyiv Conservatory: Chronological survey from 1863 to 1963 Kyiv: Muzychna Ukrayina [in Ukrainian].
5. Central State Archive-Museum of Literature and Arts of Ukraine, Kyiv, F. 122 Donets-Tessayr M. E. Op. 1. Spr. 1. The experience of upbringing soprano and coloratura soprano. Methodical essay. 2 copies [in Ukrainian and in Russian].
6. Central State Archives-Museum of Literature and Art of Ukraine, Kyiv, F. 122 Donets-Tessayr M. E. Op. 1. Spr. 29. Extracts from the works of O. P. Mishuga, reports by S. O. Pavlyuchenko and P. Holubiev, dissertations by M. I. Egoricheva and others. on the theme: "Vocal and pedagogical process" [in Russian].
7. Central State Archives-Museum of Literature and Art of Ukraine, Kyiv, F. 122 Donets-Tessayr M. E. (1949) Op. 1. Spr. 30. My method of working with vocal students in the first stage of teaching [in Russian].
8. Central State Archives-Museum of Literature and Arts of Ukraine, Kyiv, F. 122 Donets-Tessayr M. E. Op. 1. Spr. 36. "Always alive". Memoirs about O. P. Mishuga [in Ukrainian].
9. Central State Archives-Museum of Literature and Art of Ukraine Kyiv, F. 122 Donets-Tessayr M. E. (1954-1957) Op. 1. Spr. 258. Autobiography [in Ukrainian and in Russian].

Стаття надійшла до редакції 17.04.2018 р.

УДК 058(82)7.01

Дзюба Єлизавета Дмитрівна
студентка Національної академії
керівних кадрів культури і мистецтв

СПРИЙНЯТТЯ КОМПОЗИЦІЙНОГО ФОРМОУТВОРЕННЯ У ДИЗАЙНІ ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ

Мета дослідження полягає у розкритті особливостей сприйняття дизайну періодичних видань крізь призму композиційного формоутворення. **Методологія дослідження.** В досягненні поставленої мети застосовано наступні методи дослідження: описовий, порівняльний методи, функціональний аналіз, методи систематизації, узагальнення досліджуваної проблеми, конкретності, використано наукові праці з дизайну та моделювання. **Наукова новизна** дослідження полягає в тому, що, проаналізовано вплив візуального стилю періодичних видань на загальне сприйняття читачем, досліджено зв'язок композиційної структури із основними вимогами до формоутворення при створенні видання. **Висновки.** Читач повинен цілісно сприймати періодичне видання, а не лише його окремі елементи. У цьому важлива роль відводиться композиційному оформленню видання. Саме композиція здатна об'єднати всі номери друкованих періодичних видань спільними художньо-технічними ознаками, а саме: способом розташування структурних елементів на шпальтах, розділах і рубриках, їхньою упорядкованістю; способами виокремлення матеріалів та їх індивідуальним оформленням. Елементи композиційного формоутворення у дизайні формуються кожен окремо, що пов'язано з архітектонікою текстового матеріалу. Гармонійне співвідношення формоутворюючих предметів становить основу вдалого дизайну періодичного видання. Сприйняття таких елементів у їхній цілісності впливає на рейтинг видання.

Ключові слова: дизайн, композиція, періодичні видання, візуальне сприйняття, композиційно-графічна модель, візуальний стиль.

Дзюба Єлизавета Дмитрівна, студентка Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв

Восприятие композиционного формообразования в дизайне периодических изданий

Цель исследования заключается в раскрытии особенностей восприятия дизайна периодических изданий сквозь призму композиционного формообразования. **Методология исследования.** В достижении поставленной цели применены следующие методы исследования: описательный, сравнительный методы, функциональный анализ, методы систематизации, обобщения исследуемой проблемы, конкретности, использованы научные труды по дизайну и моделированию. **Научная новизна** исследования заключается в том, что, проанализировано влияние визуального стиля периодических изданий на общее восприятие читателем, исследована связь композиционной структуры с основными требованиями к формообразованию при создании издания. **Выводы.** Читатель должен целостно воспринимать периодическое издание, а не только его отдельные элементы. В этом важная роль отводится композиционному оформлению издания. Именно композиция способна объединить все номера печатных периодических изданий совместными художественно-техническими признаками, а именно: способом расположения структурных элементов на страницах, разделах и рубриках, их упорядоченностью;